

'כל כיור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו – אין מקדשין בו' – נראה שבדיעבד אם קידש מכלי קטן – אינו מעכב (זבח תודה. וכו"מ בשפת אמת להלן).

'ככתבם וכלשונם'

'... ואם תשאל, מאי שנא תפילת השחר מתפילת המנחה וערבית (לענין נטילת ידיים בברכה) – יש לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה, דכתיב (איכה ג, כג) **חדשים לבקרים רבה אמונתך וכמו שבא להם ז"ל במדרש (איכ"ר ג, ח).** וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו...' (שו"ת הרשב"א ח"א קצא. ונכפל ב'מיוחדות' קצד, והובא בב"י ריש או"ח. וע"ע צדקת הצדיק רלח).

'ענין רחיצת הכהנים מהכיור הוא ענין סילוק והסרת נגיעה; כי 'רחיצה' מורה על זה וכמו שנאמר אצל עגלה ערופה (דברים כא, ו) ורחצו זקני... ואמרו ידינו לא שפכו... והוא שאמרו שאין להם שום נגיעה וחלק בזה המעשה. וגם הכהן העובד הוצרך לרחיצה, היינו שיסיר נגיעתו, ומבטל דעתו ורצונו נגד הש"י, היינו שאינו עובד רק מה שהש"י חפץ.

וכן אשר נצטוינו ליטול ידינו שחרית וקודם סעודה, הוא גם כן קודם שיתחיל האדם לעסוק בצרכי הגוף צריך תפילה להש"י, באם שיבוא לידו דבר מעניני העולם-הזה שהוא ח"ו נגד רצון הש"י, אז הוא מבקש מהש"י שיטול ויסיר את תאוותו מזה. ואף גם בדבר היתר נמצא גם כן טוב והיפוכו, כי באם יאכל האדם דבר היתר וילך אחר כך בכח הזה ויעשה עבירה, אז נגלה הדבר כי לא קיבל כח הטוב שבזה הדבר, ועל זה הוא הרחיצה; שהוא תפילה להש"י שבכל דבר לא יקבל רק כח הטוב שנמצא, כי 'נחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר – מתנה עליה שלא יירשנה'. ולזה קבעו לומר פרשת הכיור קודם התפילה וקודם פרשת הקרבנות, היינו שלא נתפלל רק על מה שהש"י חפץ' (מי השילוח תשא. וע"ע צדקת הצדיק ו).

דף כב

'בין שאין בהן רביעית' – אף על פי שאין אפשרות מעשית לקדש ידיו עד הפרק ורגליו עד הסוכך (= הבשר שמעל עצם העקב. ע' תוספתא ידים ב, א) בכמות הפחותה מרביעית – לא באה הברייתא אלא ללמדנו שיעור נפח הכלי. אכן יצטרך ליטול מים נוספים להשלמת הקידוש (עפ"י זבח תודה).

'ועשית כיור נחשת – לנחשת הקשתיו ולא לדבר אחר' – נראה לפרש, מכך שכתוב כיור נחשת וכנו נחשת והיה די לכתוב 'כיור וכנו נחשת' – משמע שאין דינם שווה [ופירש"י צריך עיון קצת] (שפת אמת).

'משלים למי כיור' – לשיעור קידוש ארבעה כהנים. מכאן משמע ששיעור זה שאמרו, אינו שיעור בנפח הכלי אלא בכמות המים הנצרכת להיות בכיור בשעת הקידוש.

ואמנם די בכמות זו בתחילת נתינת המים לכיור [בשעת הקידוש הראשון ממנו], אבל לאחר מכן כשנתמעטו המים ע"י קידוש הכהנים, אפשר לקדש מהנותר, גם אם פחתו משיעור זה (זבח תודה). ובספר שפת אמת (לעיל יט:) צידד בדעת הרמב"ם (ביאת מקדש ה, יג) שצריך למלאותו בכל פעם שנחסר משיעור זה. ומדברי רש"י יש מדייקים (ע' מלאכת יו"ט ועוד) שהוא שיעור שנאמר בכלי ולא שיעור בכמות המים שבשעת הקידוש.

מש"כ שצריך שיהא שיעור במים 'בשעת הקידוש הראשון' – אם כי אין זה מפורש בזבח תודה, והיה ניתן לפרש בדבריו שאפילו אם היו שם מים כשיעור זה בעת נתינתם שם ואח"כ נתמעטו, גם אם נתמעטו לפני הקידוש הראשון כשר, אך נראה שזו היא כוונתו, ע"ש. ומוכרח הדבר ממה שאמרו גבי 'נתן סאה ונטל סאה' שכשם שכשר במקוה כן כשר למי כיור, והיינו שהיה שם כשיעור והוסף מי פירות והחסיר המים כנגדם. ואם היה די במה שהיו המים כשיעור בתחילה, אף קודם הקידוש הראשון, לא היה כלל מקום דיון בדבר, שהרי היה שם שיעור שלם קודם שערב המי-פירות ואין צורך כלל להשלמת שיעור בהם – אלא מוכח שצריך על כל פנים בעת הקידוש הראשון שיהא שם שיעור זה, ועל כן יש מקום לדון אם מי פירות משלימים השיעור.

וע"ע: חדושי הגר"ז והגר"ס – לעיל יט: משנת ראשונים – ביא"מ ה, יג, ב'שביל הקדש' אות א.

'אי דפרה שוחה ושותה ממנו, אפילו לרביעית נמי... אלא למעוטי יבחושין אדומין, אפילו בעינייהו נמי, דהא תניא...' – מכך ששינה השאלה, שלענין טיט שאל 'אפילו לרביעית נמי' ולענין יבחושין 'אפילו בעינייהו נמי', יש לשמוע שטיט הנרוק שכשר כשפרה שוחה ושותה, אינו כשר אלא להשלים אך לא כשכולו או רובו טיט. [אבל אין לומר לאידך גיסא; לעולם אפילו כולו טיט כשר, והעדיף קושית 'אפילו לרביעית נמי' מקושית 'אפילו בעינייהו' – שלפי זה נצטרך לומר שיבחושין אדומים אינו מועיל לרביעית, והלא מבואר בפוסקים (או"ח קס) שכשרים לנטילת ידים, ועל כרחק קושית 'אפילו לרביעית' אינה עדיפה, ואם כן חוזרת הקושיא מדוע לא הקשה לעיל 'אפילו בעינייהו נמי' – משמע שאינו כשר בעיניהו אלא להשלמה]. וצריך עיון בפוסקים (זבח תודה).

לא הבנתו ספקו, הלא מבואר בתוס' שטיט הנרוק אינו כשר לטבול בתוכו, ולכאורה מיירי בפרה שוחה ושותה, שאם לא כן אפילו אינו משלים, כמו שאמרו כאן (וע' בשו"ע יו"ד רא, לב) – הרי שטיט אינו מועיל אלא להשלמת שיעור. ולפרוש רש"י שהביאו התוס' יש לומר שלענין יבחושין דוקא העדיף להקשות 'אפילו בעינייהו' משום הברייתא המפורשת שמטבילין בעינו של דג, ומשמע אפילו כולו (וע' גדה כד: מעשה דאבא שאול). אבל גבי טיט הנרוק כיון שאין למקשה מקור מפורש, מעדיף להקשות מצד הסברא שצריך להועיל גם לענין נטילה, אך י"ל שהוא הדין לענין 'בעינייהו'. עוד נראה לכאורה שטיט הנרוק לעולם רובו מים, כי הלא הטיט בעצמו הוא יבש אלא שמגובל עם רוב מים, ואם כן מובן שלא אמרו 'אפילו בעינייהו נמי' – כי לעולם הטיט בעצמו הוא רק בגדר 'משלים' ואינו בעינו ממש. ומ"מ לדעת התוס' אין לטבול אלא במקום הצלול ולא במקום תערובת הטיט כנוצר.

(ע"ב) 'וצריכי, דאי כתב רחמנא ערל בשר משום דמאים, אבל ערל לב דלא מאיס אימא לא, ואי אשמעינן ערל לב...' – הב"ח והפריי'חדש פסקו [דלא כמגן אברהם] שכהן ערל לא ישא כפיו. ויש מקשים על כך (ע' פמ"ג) מאי שנא מכהן בעל מום שרשאי לישא כפיו כמבואר במסכת תענית, על אף שאם עבד במקדש חילל עבודה.

ויש לומר על פי המשתמע מסוגיתנו, שערל לב וערל בשר שוים הם במהותם, שניהם דומים ל'בן נכר' – זה באמונתו וזה בגופו, ועל כן הוצרכו לעשות 'צריכותא' בין שניהם. וגם במקרא שביחזקאל נכללים שניהם במושג הכללי 'בן נכר': בהביאכם בני נכר – ערלי לב וערלי בשר, להיות..., הלכך יש לומר

שערל שונה מ'בעל מום' באשר הוא דומה לבן-נכר, שאין לו שייכות לתפקידי הכהנים כלל וכלל (ע"פ אגרות משה או"ח ח"ב לג, ב).

– בגדרו של 'ערל לב' שאין לבו לשמים, שמחלל עבודה – כתב בשו"ת אחיעזר (ח"ג ג) בדעת הרמב"ם (ביא"מ ט) והתוס' (כאן), שאין בכלל זה אלא מומר לעבודה זרה, אבל שאר רשע – אינו פוסל. ואפילו מחלל שבת בפרהסיא. (וכן יש בגבורות ארי תענית יז. וכן משמע בשו"ת אגרות משה ח"א לג שהכשיר מדינא לנשיאת כפים). ובזבח תודה (כאן) נסתפק לענין מחלל שבת בפרהסיא, שמא מחלל עבודה. (ובסוף מנחות נקט שאפיקורס וכופר – בכלל בן נכר הוא, ע"ש).
ואולם ברש"י לעיל (יח סע"ב) משמע שכל רשע הרי הוא בכלל זה שנתנכרו מעשיו (ע"ש באחיעזר ובח"ד פח).

[בשו"ת שבת הלוי (ח"ב קעב) נשאל אודות מי שפדה בנו לכהן המחלל שבת בפרהסיא, ונקט שם שצריך לפדותו שוב. ובתוך דבריו כתב שדבר פשוט הוא שמחלל שבת בפרהסיא מחלל עבודה (וכן נ' שנקט בפשיטות בשו"ת דובב מירשים ח"ב ו). ולא זכר שר מדברי האחרונים הנ"ל. ולפי שיטתם יש לומר שיצא בנתינה לכהן המחלל שבת בפרהסיא, ולכאורה יש לחוש לשיטתם שאם חזר ופודהו כראוי, עכ"פ לא יברך, שמא יצא בפדיון הראשון. וצ"ע].

'אבל ערל דלבו לשמים אימא לא' – שיטת רש"י (כאן ובכמה מקומות) וכמה ראשונים (עתוס' רמב"ן ורי"ד יבמות עא, ועוד), שהערל המוזכר בכל מקום לענין אכילת תרומה וקדשים ולענין עבודה, זהו שמתו אחיו מחמת מילה, שאסור למולו עתה משום הסכנה. ורבנו תם (מובא בתוס' כאן ובגיגה ובתוס' ישנים יבמות ע) חולק וסובר שערל כזה מותר בתרומה, והערל המדובר כאן הוא זה שלא מל את עצמו במזיד או מחמת פחד. יש אומרים שהמקור לשיטת רש"י הוא מכאן, שהערל שהצריך הכתוב לאסרו באכילת פסח – לבו לשמים, והיינו שאין בערלותו שום איסור, וזהו ערל שמתו אחיו מחמת מילה. וכן מבואר בפירוש רש"י על התורה (שמות יב, מה) על הפסוק וכל ערל לא יאכל בו – 'להביא את שמתו אחיו מחמת מילה, שאינו מומר לערלות, ואינו למד מבן נכר לא יאכל בו' (ע' פרי יצחק ח"א לג).
אמנם רבנו תם יסבור כפי שבארו הראשונים (תוס' כאן ובראשונים ברפ"ח דיבמות) שגם זה שלא מל עצמו מפני הפחד מהכאב או מהמילה עצמה, גם הוא בכלל 'לבו לשמים', וא"כ אין מקור לחדש שגם זה שהדין מונעו מלמול משום הסכנה, גם הוא בכלל 'ערל' שאינו אוכל בפסח ובתרומה.

רבנו תם דימה ערל שמתו אחיו מחמת מילה לתינוק פחות משמונה ימים שנסתפקה הגמרא ביבמות האם מותר לסוכו בשמן תרומה, שכיון שאין חיוב למול עתה, שמא אין איסור באכילת התרומה, כי לא מציאות הערלה היא הגורמת לאסור אלא התרשלות בקיום המצוה, וכל שאין לו עתה מצוה, כתינוק זה שלא מלאו לו שמונה, או שאינו מצווה עתה למול מפני סיבה אחרת כגון שמתו אחיו מחמת מילה – אפשר שמוותר בתרומה.

דרכים שונות נאמרו להסביר לשיטת רש"י את החילוק בין ערלות שלא בזמנה למי שמתו אחיו מחמת מילה. אחד ההסברים הוא שבערלות שלא בזמנה הסתפקה הגמרא לומר שאין כאן 'ערלה' כלל, שאין שם ערלה בפחות משמונה (בשם הגר"ח מבריסק וצ"ל). [בספר שם משמואל (לך) המשיל הערלה לקליפת הפרי, כמו הקליפה שהיא פסולת לפרי, כך הערלה פסולת לגוף, וכשם שאין קליפה לפרי שלא הבשיל עדיין, כך אין הערלה נחשבת כפסולת הגוף אלא במלאת לו שמונה.

‘תקע להו ריש לקיש לדרומאי’ – רש״י: צעק להם קול גדול, [וכמו ‘תרנגול שתקע בכלי זכוכית’ ב”ק יח; ‘התוקע לחברו’ שם רפ”ג, ועוד].
 וכיוצא בזה מצינו בריש לקיש (בקדושין מד.) ‘וצווח ריש לקיש כי כרוכיא...’. [ויש להעיר גם מלעיל ה. ‘רמי ריש לקיש על מעוהי בי מדרשא ומקשי...’].
 [בהגהת הב”ח מובאת גירסת ספרים אחרים: ‘ריש גלותא’ במקום ‘ריש לקיש’. ואולם כתב בגליונות קה”י שעל פי מה שמשמע קצת ביבמות (מה.) היו זקני דרום בארץ ישראל, ולפיכך גירסתנו ‘תקע להו ריש לקיש’ מיושבת יותר מגירסת ‘ריש גלותא’. וזקני דרום תנאים היו – כ”מ בתוס’. וריש לקיש ורמי בר חמא שחולקים, י”ל שסמכו על דעת שאר תנאים החולקים על זקני דרום, כמו שהביאו התוס’ מסתם משנה בפסחים ועוד.
 עוד על זיהויים של זקני דרום – ע’ במובא בספר אור הישר (הילמן). וע”ע ‘בשולי גליוני’ (לייטר) שציין לשאר חכמי דרום המובאים בדרו”ל].

‘תקע להו ריש לקיש לדרומאי... ומה במקום שנטמאו בעלים בשרץ משלחין קרבנותיהן כהן שנטמא בשרץ אינו מרצה, מקום שנטמאו בעלים במת שאין משלחין קרבנותיהן כהן שנטמא במת אינו דין שאינו מרצה’ – אם תאמר מאי ק”ו הוא זה, הלא מה שהבעלים משלחים קרבנותיהם בשרץ היינו משום שראויים לאכילה בערב, ואין כאן קולא בעצם טומאת שרץ טומאת מת, א”כ לענין כהן שנטמא מה מקום יש לחלק ביניהם? יש לומר דוקני דרום על כרחך אינם מתחשבים בסברא זו, שהרי למדו מכפרין כמתכפרים, שבגלל שטמא שרץ אינו נדחה לפסח שני לא הותרה טומאת שרץ בציבור כלל ועל כן אין הציץ מרצה עליו בדיעבד, הרי שסוברים שאעפ”י שתחילת הדין הוא משום שטמא שרץ ראוי לאכילה בערב שלא כטמא מת, מ”מ סוף דינא הוא שבשרץ לא מצינו ריצוי ציץ. ועל סמך הנחה זו שסוברים הם, הקשה עליהם ריש לקיש.

דף כג

בסוגית זקני דרום ובמסתעף – ע’ שער המלך הל’ קרבן פסח ו, ב; חדושי הגר”ח שם ו, א ביאת מקדש ד, ו; זכר יצחק ח”א סט; מנחת ברוך דיני ק”פ כא; אבן האזל ביא”מ ד, יב; חזון איש זבחים ד וב’תשובות וכתבים’ קדשים יא יב; אבי עזרי ק”פ שם; ברכת מרדכי ח”ב י, יא ואילך.

‘מיתיבי, מפני שאמרו נזיר ועושה פסח הציץ מרצה...’ – הלשון ‘מפני שאמרו’ משמע שהוא מקובל איש מפי איש ואין חולק בדבר. ולכך הקשו מכאן, הגם שידוע שישנן כמה משניות דלא כזקני דרום [עתוס’]. (חדושי הנצי”ב).

(ע”ב) ‘זבמאי, אי בנזיר...’ – ודאי אף בנזיר קשה לרמי בר חמא, שהרי הוא מעמיד משנת ‘מפני שאמרו נזיר ועושה פסח... אין הציץ מרצה על טומאת הגוף’ – בטומאת בעלים במת. רק בא ליישב את הברייתא כשלעצמה, גם ללא התיחסות לדברי רמי בר חמא (מהר”ם שיף).

‘יושב מנלן, אמר רבא אמר רב נחמן: אמר קרא לעמד לשרת – לעמידה בחרתיו ולא לשיבה... העמדים – שנה עליו הכתוב לעכב’ – כבר עמדו המפרשים על דברי רש”י (לפי הנוסחאות שלפנינו. ואולם בשטמ”ק כתב בדעת רש”י דרך אחרת. וע”ע בחידושי הרמ”ה והר”ן סנהדרין פד), שמשמע שהיושב הריהו כזר משום